

ACADEMIA ROMÂNĂ, SIMBOL AL SPIRITUALITĂȚII ROMÂNEȘTI

Academician **Gheorghe DUCA**

Președintele Academiei de Științe a Moldovei

Pe parcursul a 150 de ani de existență Academia Română a fost percepută ca o instituție reprezentativă, ca un simbol al spiritualității românești și al unității ei creative, ca cel mai important centru al cercetării științifice fundamentale din România.

Înființarea Academiei Române a fost precedată de inițiative, printre care cea a lui Despot Vodă, și de tentativa din 1795 de a întemeia o „Societate filosoficească” în Transilvania, urmată de Societatea literară de la Brașov (în prima parte a secolului al XIX-lea), considerată de Alexandru Xenopol drept „strămoșul Academiei Române”, apoi Asociația Literară a Medicilor și Naturaliștilor de la Iași din 1834 și Asociația literară din 1845.

După Unirea Principatelor, ideea înființării unei academii l-a preocupat pe domnitorul Alexandru Ioan Cuza. El nu a reușit însă să-și vadă dorința îndeplinită, deși V. A. Urechia pregătise actele necesare.

Data nașterii Academiei Române este considerată ziua de 1/13 aprilie 1866, când, la propunerea lui C. A. Rosetti (ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice), Locotenența Domnească a aprobat fondarea „Societății Literare Române”, careia i se încredința rolul principal în cultivarea limbii române. Regulamentul aprobat de Locotenența Domnească a Principatelor Unite Române prevedea ca misiune a noii societăți aceea de a reglementa ortografia limbii române, de a elabora gramatica limbii române și de a realiza dicționarul limbii române.

Academia Română a reprezentat și reprezintă și astăzi un simbol al unității naționale. În mod cu totul remarcabil, Regulamentul său de întemeiere prevedea un număr de 21 de membri din toate regiunile locuite de români, adică Moldova, Muntenia, Transilvania, Banat, Maramureș, Bucovina, Basarabia și Macedonia, realizând astfel o primă unitate națională a tuturor românilor. Din Basarabia au fost desemnați **Alexandru Hâjdeu**, **Costache Stamate** și **Ioan Străjescu**. Cu toate insistențele depuse, nu a fost posibil ca Alexandru Hâjdeu să primească permisiunea de a trece Prutul vreodată pentru a participa la lucrările înaltului for al înaltei societăți, iar Costache Stamate, fiind grav bolnav și-a dat demisia, în locul său fiind ales **Ștefan Gonata**. Cei trei membri fondatori basarabeni care, spre deosebire de reprezentanții transilvănenilor, bu-

covenenilor, bănățenilor și aromânilor, n-au putut fi prezenți la lucrările Societății Academice Române, au fost în consecință realeși, în împrejurările respective, în sesiunea din 1870, ca „membri onorari”.

Într-un discurs pronunțat în 1916, într-un alt moment de cumpănă pentru destinul unității naționale cauzat de Marele Război European, Barbu Delavrancea susținea că, întrucât Academia a adunat de la început „sub aceeași cupolă” reprezentanți ai spiritului românesc din întreaga arie locuită de români, ea a reprezentat, timp de o jumătate de veac, „ imaginea virtuală a României Mari”, „simbolul premergător” al unității politice. E limpede că unitatea culturală a fost un ferment al unității politice românești.

Inaugurarea solemnă a Societății academice a avut loc, la un an de la constituire, la 1/13 august 1867, într-o atmosferă de mare sărbătoare, după ce membrii veniți din Ardeal au fost primiți cu mare entuziasm. Membrii din Basarabia, împiedecați de autoritățile imperiale ruse n-au putut participa la prima sa întrunire. Noua instituție și-a luat numele de Societate Academică Română și l-a ales președinte pe Ion Heliade Rădulescu și pe ardeleanul Timotei Cipariu ca vicepreședinte. S-au votat statutele și Societatea și-a înființat o secție de „istorie”, stabilind ca în viitor să se adauge și o secție de „științe naturale”. După proclamarea independenței și recunoașterea României ca stat în 1877, la 29 martie/10 aprilie 1879, printr-o lege adoptată de Parlament, instituția primea denumirea de **Academie Română** și având ca obiectiv promovarea „culturii limbii și a istoriei naționale, a literaturilor, a științelor și frumoaselor arte”.

Perioada formării Academiei Române este aceea a trecerii de la pașoptism la junimism, este intervalul în care se modificau nu numai structurile politice, dar se definea și strategia globală a modernizării. Acest fapt este vizibil în atitudinile elitei culturale și politice față de sarcinile istorice ale momentului. Era o sfortare titanică a spiritului românesc de a nu pierde cursa modernității, de a se sincroniza cu ritmurile lumii europene. Mircea Eliade credea că această cultură definită paradigmatic ca „eroică” a acestei „culturi eroice”, „a societății românești din interregnum fanariot, a repus-o pe linia de plutire a unei dezvoltări moderne și a racordat-o la structurile europene”. Era o activitate multilaterală, uneori grăbită, alteori improvizată,

izvorată însă întotdeauna din dorința de a sili cultura românească să parcurgă cât mai multe etape, înălțându-o pe „plan mondial”, dovedind forța creativă a geniului românesc.

În ansamblu oameni trebuiau să facă atunci tot și să facă *repede*. Ceea ce caracterizează această perioadă este setea de *monumental*, de grandios, spiritul dominant al secolului XIX românesc fiind pus sub semnul Renașterii: creații pe mari modele, planuri gigantice în gândirea politică și economică. Multe dintre personalitățile exemplare ale acestei „culturi eroice” (Ion Heliade Rădulescu, George Barițiu, Timotei Cipariu, August Treboniu Laurian, Alexandru Hâjdeu, Iosif Vulcan etc.) sunt tocmai figurile care vor domina Societatea Academică la înființarea ei în anii 1866–1867. Înainte de a ieși din arenă, acea generație „se achită” de o datorie pe care și-o asumase: aceea de a pune la edificiul culturii române moderne nu numai pietrele de temelie, ci și piatra din capul unghiului, însuflețind, încă o dată, ideea unității naționale prin întemeierea Academiei, instituție cu intenție de centralitate a culturii românești moderne.

Deși titanismul, enciclopedismul și profetismul național sunt caracteristici dominante ale întregului secol al XIX-lea, totuși, odată ce unda pașoptismului mesianic se stinge treptat, asistăm, după 1860, la o diminuare a acestui tip de personalitate intelectuală în favoarea „specialiștilor” ce se afirmă într-un câmp restrâns al culturii, explorându-l în adâncime. Apar economiștii de profesie, istoricii specializați în anumite teme și epoci, savanți ce explorează un domeniu particular al științelor naturale, scriitorii care profesază un gen anumit (proză, poezie, dramaturgie etc.) și care nu mai au veleități de oameni politici. Necesitățile interioare ale culturii române impuneau o disociere a sferelor de activitate, a valorilor și a domeniilor culturale, idee promovată de Titu Maiorescu care a transformat-o într-un instrument eficace al faimoasei sale acțiuni critice.

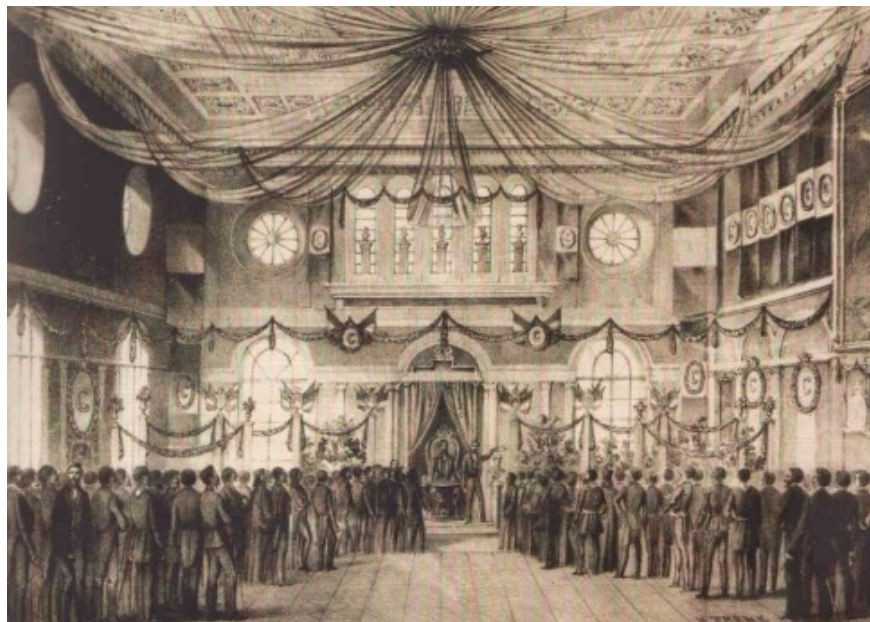
Referitor la cele două epoci – semnificativ diferite – putem folosi distincția dintre „cultura eroică” și „cultura critică”, distincție propusă de sociologul Ilie Bădescu, pentru a marca diferențele de paradigmă dintre ele, dar și continuitățile. „Cultura eroică”, ce domină perioada cuprinsă între 1821 și 1866, era ilustrată de o generație de întemeietori (de instituții, așezăminte culturale, societăți, școli, presă, reviste) și era însuflețită de „*un sincer sentiment de colaborare, de solidarizare în creație*”. Spiritul critic, dincolo de funcția lui organică, prezentă în orice formă de creație, nu devenise încă un program, căci, pe lângă funcția sa de disociere a valorilor de nonvalori, a avut ca efect și inhibarea unor inițiative creatoare.

Atitudinea „mesianică”, „profetică”, dominată de „voința de creație” istorică, pe care Mircea Eliade o elogiază ca ferment al modernizării, va fi înlocuită treptat, după epoca întemeietoare a lui Cuza, de atitudine critică în care tema raționalizării instrumentale a evoluției spre modernitate și tema organicității sociale și istorice a acestei evoluții vor deveni componente ale unei ecuații contradictorii, ecuație codificată în „teoria formelor fără fond”. „Cultura critică” va fi reprezentată de noua generație de intelectuali, pe care Titu Maiorescu o numește explicit „direcția nouă” în cultura română, caracterizată în principal prin spiritul critic și prin dorința de a realiza o modernizare de fond, de a înălța calitativ nivelul culturii române, de a o introduce într-o relație competitivă cu Europa. Fără a abandona ideea-pivot a unității naționale, „direcția nouă” înțelege să o slujească acum cu alte mijloace.

Cultura română cunoaște în această perioadă un proces de autonomizare a valorilor, o infuzie masivă de pozitivism, de spirit analitic și critic. Se cere mereu „adevăr”, adică studiul faptelor, aplecare spre științele empirice, confruntare cu experiența, competență, temeinicie, adecvarea criteriilor la specificul domeniului în cauză etc. Stilul profetic, ce opera cu marile simboluri naționale, confuzia criteriilor, enciclopedismul haotic și lipsit de aplicație sunt respinse cu vehemență. „Valoarea oricărui ideal atârână de partea lui cea realizabilă”, afirma Titu Maiorescu. În locul marilor idealuri „utopice” se impune o orientare realistă și pragmatică. Antiteza lui Eminescu din *Epigonii* între generația titanică, de „sfinte firi vizionare”, care „convorbeau cu idealuri” și generația contemporană lui, ghidată de „simțiri reci, harfe zdrobite” etc., surprinde o semnificativă schimbare a mentalităților.

Într-o istorie care a cunoscut atâtea răsturnări și instabilități enorme, într-o lume care a fost adesea silită să construiască repede și provizoriu, Academia Română a reprezentat un factor de stabilitate și continuitate, gândirea liberă și respectul față de valorile morale și intelectuale. Academia Română a fost și este un loc unde se întâlnesc oamenii învățați dintr-o epocă, un loc unde se gândește liber, se emit și se trimit idei către societate și către cei care conduc societatea, se descurajează inițiativa de a scoate legi proaste, legi care ating libertatea individului și știrbesc demnitatea și bunăstarea unei națiuni.

Prin Legea privind organizarea și funcționarea Academiei Române și prin statut, Academia Română este definită drept „**cel mai înalt for național de consacrare științifică și culturală, care reunește personalități din țară și străinătate cu realizări deosebite în științe, litere, arte și alte domenii ale spiritului**”. În prezent **Academia Română îndeplinește trei ro-**

Inaugurarea Societății Literare Române, 1 august 1867

luri majore: a fi un for de consacrare, un pilon important al cercetării din România și un participant activ în viața societății.

Peste tot în lumea civilizației și democrației, academiile sunt consultate și oferă sfaturi puterii executive. Pentru ca acest rol să fie îndeplinit, trebuie, întâi, ca o Academie să știe să ofere idei bune și, în al doilea rând, să le pună în exercițiu, să știe să le ceară și, mai ales, să aibă capacitatea de a le primi. Trebuie să spunem că Academia Română s-a pus tot timpul în serviciul națiunii române, să caute soluții în problemele care interesează întreaga societate românească. Academia Română și-a păstrat, în acești ani tulburi, deseori tensionați, o atitudine obiectivă, nu s-a amestecat în certurile politice și n-a făcut, în fond, decât o singură politică: **politica culturii naționale și politica științei performante.**

Academia Română a rămas fidelă rolului ei istoric de a reprezenta valorile morale și intelectuale ale națiunii române și, în genere, ale lumii europene. Ea promovează principiul responsabilității față de societatea românească, în totalitatea ei, față de necesitatea ei europeană, principiul responsabilității față de limbă, cultură orală și scrisă, față de adevărul istoric, principiul responsabilității față de starea științei românești, o știință performantă care trebuie făcută cunoscută în lume. Știința este, în lumea de azi, factorul esențial, motorul dezvoltării, iar *forma mentis* a societății cunoașterii este omul de știință. Prezența în lume, prin performanțele științei, este o necesitate stringentă.

Timp de două secole românii din Basarabia s-au văzut sortiți la o nefirească despărțire de frații lor din România, iar Prutul n-a mai fost o punte, ci o graniță înă-

untrul unei țări. Destinele basarabenilor au fost altele decât cele ale celorlalți români. Interdicția autorităților țariste, în 1867, de a lua parte la lucrările unei societăți savante, aplicată lui Alexandru Hâjdeu, a făcut ca în perioada următoare legăturile academice să fie afectate. Dintre basarabeni au fost aleși membri ai Academiei Române doar trăitorii din cadrul statului, în primul rând marele **Bogdan Petriceicu Hasdeu**, din 1877 membru al Societății Academice Române, și viitorul mitropolit **Ioșif Naniescu**, ales în 1888 membru de onoare, cărora li s-au mai adăugat în aceeași calitate, în 1888, colecționarul **Ion Suruceanu** din Chișinău, iar în 1910 marele filantrop **Vasile Stroescu** din Trinca, Hotin, susținător al culturii întregului spațiu românesc. Este evident că neputința colaborării efective, cauzată de unii factori național-politici, a determinat această situație.

Anul 1918, când națiunea română s-a putut strânge între aceleași granițe, a dus la alegerea în forul suprem cultural al României a unor noi reprezentanți ai Basarabiei, cărora li se rezervase în 1866 trei din cele 21 de locuri inițial stabilite. În octombrie 1918, împreună cu transilvăneanul Alexandru Lapedatu, au fost aleși membri titulari basarabeni **Ștefan Ciobanu** și **Ion Inculeț**, iar **Pantelimon Halippa** – membru corespondent. Lor se vor adăuga, în 1919, ca membru corespondent **Iustin Ștefan Frățiman**, iar ca membru de onoare, genealogistul **Paul Gore**, apoi, în 1922, astronomul **Nicolae Donici**. Basarabeni reintrau în trupul națiunii, pe plan academic, dar numai pentru două decenii, căci din nou, avea să se coboare perdeaua despărțitoare pe malurile Prutului, mai severă decât în perioada țaristă. A trebuit să treacă o jumătate de veac să poată fi statornicite noi relații.

Membrii fondatori ai Academiei Române

Academia Română a condamnat anexarea sovietică din 1940 prin cuvintele președintelui ei de atunci, Constantin Rădulescu-Motru, și, totodată, s-a adresat printr-un apel academiilor lumii „surori din lumea întreagă”, solicitându-le „ajutor” și „sprijinul moral de care simte nevoie”. Îar în 1991, când Basarabia istorică se elibera de un regim opresor, Adunarea Generală a Academiei a salutat „cu nețărmurită bucurie proclamarea în consens cu principiile sale ale dreptului la autodeterminare a independenței Republicii surori Moldova”. Membrii Academiei Române se declarau solidari cu actul istoric al proclamării independenței Republicii Moldova, considerându-l „drept o etapă necesară pe drumul reîntregirii firești a neamului român”.

Între Academia Română și Academia de Științe a Moldovei s-au stabilit relații firești, semnându-se la 31 octombrie 1990 un acord de colaborare. Au devenit membri ai Academiei Române personalități culturale și științifice ale Republicii Moldova ca semn al prețuirii lor, dar și ca un omagiu frățesc. În semn de aleasă apreciere, au fost aleși membri de onoare ai Academiei Române mai multe personalități ilustre basarabene, între care: poetul **Grigore Vieru**, scriitorul **Ion Druță**, fizicianul **Andrei Andrieș**, istoricul **Alexandru Moșanu**, criticul literar **Mihai Cimpoi**, poetul **Nicolae Dabija**, matematicianul **Petru Soltan**, economistul **Sergiu Chircă**, chimistul **Gheorghe Duca**, istoricul **Andrei Eșanu**, scriitorul **Valeriu Matei**. Academicianul **Ion Tighineanu**, prim-vicepreședintele Academiei de Științe a Moldovei, devenind cel mai recent reprezentant al Republicii Moldova distins cu titlul de membru de onoare al Academiei Române.

Savanți eminenți din România sunt membri de onoare ai Academiei de Științe a Moldovei. Numai în ultimii ani la Academia de Științe din Moldova au ținut o serie de prelegeri publice acad. Eugen Simion, acad. Ionel Haiduc, acad. Cristian Hera, acad. Ioan Aurel Pop, acad. Alexandru Zub. În 2012, în anul în care se împlineau 200 de ani de la raptul Basarabiei, sub egida Academiilor noastre s-a desfășurat, la Chișinău și la Iași, o mare conferință științifică internațională, iar recent materialele acestei conferințe au văzut și lumina tiparului într-un volum care ar trebui să se găsească pe rafturile fiecărei biblioteci publice sau școlare din Republica Moldova și România.

Cele două Academii întrețin un viu schimb și o colaborare științifică pe multe planuri, la nivelul membrilor săi, dar și al cercetătorilor din institute, ceea ce demonstrează dorința de strânsă conlucrare, în spiritul tradiției trecutului, dar și ca o necesitate comună a viitorului. Drumurile României și ale Republicii Moldova, se vor întâlni, sperăm, cât de curând. Europa viitorului ne va cuprinde și pe unii, și pe alții, și ea va fi și casa comună a unor frați, fără hotare, fără despărțiri.

Astăzi lungile perioade în care legăturile noastre erau întrerupte, interzise și chiar reprimite, au trecut. Avem în față un viitor în care sperăm că nimeni și nimic nu ne va mai putea despărți. Plecăm dintr-o tulpină comună și rezistentă, faptul acesta l-au demonstrat cu prisosință românii de la răsărit de Prut. Vom merge înainte împreună, sprijinindu-ne, ajutându-ne și păstrând conștiința firească a unității noastre etnice, având și grija de a-i trata cu respect și pe concetățenii noștri de alte etnii.